

Rané zkušenosti a vývoj osobnosti

Psychoanalýzou inspirované
pohledy na osobnost

Psychoanalytická teorie osobnosti

- Velmi komplexní - 6 perspektiv:
- **topografická rovina** – vědomé a nevědomé fungování
- **dynamická rovina** – interakce psychických sil
- **genetická rovina**: původ a vývoj psychiky
- **ekonomická rovina** – distribuce, transformace a výdej energie
- **strukturální rovina** – trvalé funkční jednotky: id, ego a superego
- **rovina adaptace**: vrozená připravenost jedince účastnit se interakcí s řadou normálních a předpověditelných vlivů z prostředí

[Struktura osobnosti]

- **Superego:**
 - princip dokonalosti
 - vědomé a nevědomé
- **Ego:**
 - princip reality
 - vědomé a předvědomé
- **Id:**
 - princip slasti
 - nevědomé

[Id]

- „temná, nepřístupná část osobnosti“ + „chaos, kotel plný kypících vznětů“
- dožaduje se z úplného a okamžitého uspokojení potřeb
- zásobárna libidinózní energie
- iracionální
- **princip slasti**
- nezájem o potřeby druhých

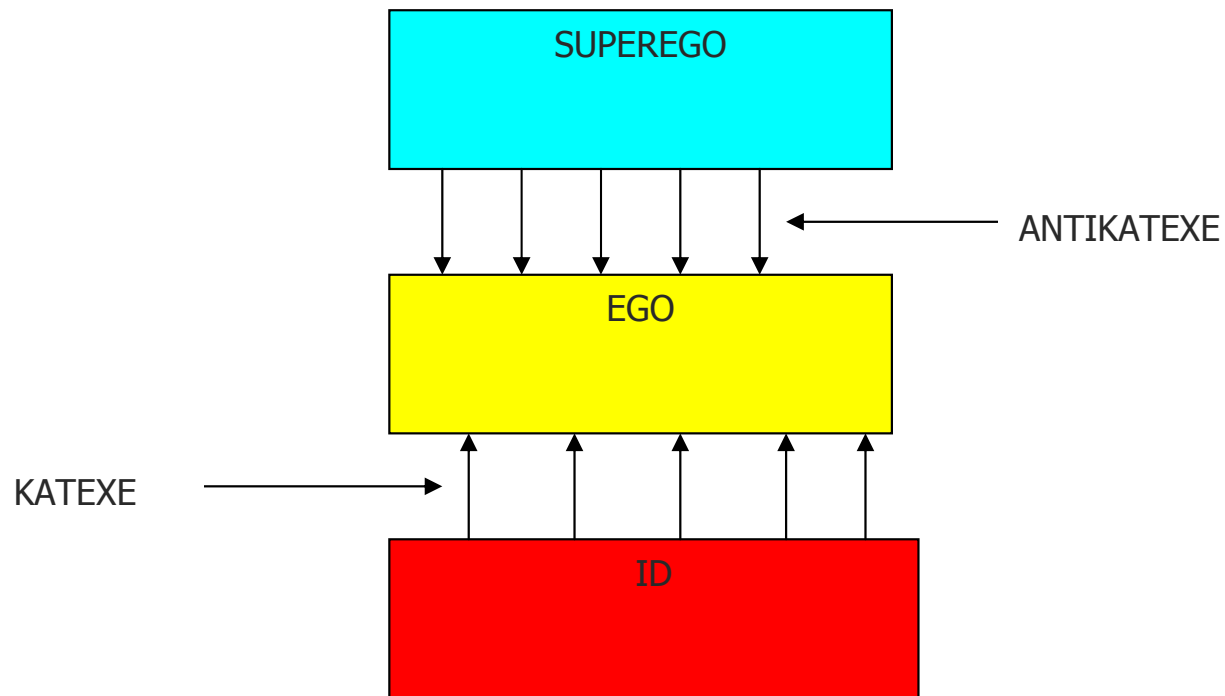
[Ego]

- Požadavky id modifikuje s ohledem na realitu
- **Princip reality**
- Racionální
- Testování reality (přání id srovnána s realitou a podle toho přizpůsobována)

[Superego]

- Omezení a zákazy ukládané dítěti rodiči a dalšími významnými dospělými, které byly zvnitřněny
- **Princip dokonalosti** („nesmím si dovolit žádnou slast, místo toho musím dosáhnout dokonalosti“)
- Pocity viny
- Nerozvinuté superego: asociálové
- Nadměrně rozvinuté superego: perfekcionisté

[Schéma: struktura osobnosti]

Psychoanalytický vývojový pohled na osobnost

- **5 stádií** (dle oblasti, která je dominantní pro slastné pocity – „erotogenní zóna“):
 - ***Orální***
 - ***Anální***
 - ***Falické***
 - ***Latentní***
 - ***Genitální***
- Rozdíly v zážitcích a zkušenostech během těchto stádií vedou k rozvoji různých lidských vlastností a typů osobnosti.

Deprivace a přílišná shovívavost

- Způsob, jakým rodiče reagují na potřeby dítěte, může výrazně ztížit zrání dítěte (pro které tak bude obtížné postoupit do dalšího vývojového stádia)
- **Rodiče mohou být:**
- **příliš odmítaví – deprivace** (potom dochází k neuspokojení a fixaci ve stádiu: jedinec stále potřebuje naplnit regresivní potřeby, což se mu v dětství nepodařilo)
- **příliš shovívaví** (také fixace ve stadiu – jedinec vynakládá energii k tomu, aby zůstal ve stavu, který přinesl uspokojení)
- Sofistikovaným rozpracováním této myšlenky je teorie T. Millona, který používá pojmy **deprivace** a **supersaturace**
- Ovšem pozor na přílišné obviňování rodičů !! – při vzniku psychopatologie jsou ve hře i biologické faktory (viz původní chybná teorie *autismu*)

[Orální stádium]

- Prvních 18 měsíců života
- Slastí je přisátí se k objektu, dominantní erotogenní zónou je ústní dutina
- Při fixaci: **orální osobnost**
- Hlavním problémem je zvládnout **separační úzkost**
- Při frustraci či ohrožení tendence užívat **primitivní psychické obrany**: popření, projekce, inkorporace

[Anální stádium]

- Období 18 měsíců až 3 roky
- Centrem slasti je anální oblast (spontánní vyprazdňování střev)
- **Nácvik čistoty** – setkání se společenskými pravidly
- **Anální osobnost** při fixaci
- Obranné mechanismy: přeměna v opak, odčinění, izolace, intelektualizace

[Falické stádium]

- Období od 3 do 6 let
- Erotogenní zónou jsou genitálie, objevuje se masturbace
- Objektem sexuální touhy je rodič opačného pohlaví
- U chlapců: **Oidipovský konflikt** – objevuje se **kastrační úzkost**
- U dívek: **Elektrín konflikt**
- Obranný mechanismus: vytěsnění

[Stádium latence]

- Vývoj sexuality dočasně zastaven
- Pregenitální touhy jsou z velké části vytěsněny; a zapomenuty vlivem **infantilní amnézie**
- **Období klidu** mezi pregenitálními obdobími plnými konfliktů a bouří, která začne opět řádit v adolescenci – na počátku genitálního stádia

[Genitální stádium]

- Začíná pubertou
- Opětovné propuknutí sexuálních tužeb (libidonózní energie), vede k heterosexuálním neincestním vztahům
- Závěrečné vývojové stádium – **ideál osobnosti: *heterosexuální*** bez touhy po závislosti (jako orální charakter), ***výkonný pracovně*** (bez kompulzivních projevů análního charakteru), ***spokojený sám se sebou*** (nikoliv domýšlivý jako falický charakter).

E. Erikson: modifikace analytické vývojové teorie

Stádium	Možná získaná ctnost při úspěšném zvládnutí stádia
důvěra x základní nedůvěra	naděje
autonomie x zahanbení a pochybnosti	vůle
iniciativa x vina	účelnost
snaživost x méněcennost	kompetence
identita x zmatení rolí	věrnost
intimita x izolace	láska
generativita x stagnace	pečování
integrita ego x zoufalství	moudrost

Test romantických vztahů: vyhodnocení

- V testu jsou popisy 3 způsobů, jak miluje a je milován dospělý člověk
- Pádne důkazy, že jejich původ je v raném dětství (Seligman, 2003)
- 1: ***jistý***
- 2: ***vyhýbavý***
- 3: ***úzkostný***

Typ 1

 Pro mne je relativně snadné se k ostatním přiblížit, jsem klidný, když jsem na nich závislý a oni jsou závislí na mně. Nedělám si často starosti s tím, že by mě někdo opustil ani že bych si někoho pustil příliš blízko.

Typ 2

 Nemám úplně příjemný pocit, když mám k ostatním moc blízko. Je pro mne těžké jim zcela důvěřovat, dovolit si být na nich závislý. Když se ke mně někdo dostane moc blízko, jsem z toho nervózní, a romantičtí partneři po mně často chtějí, abych byl intimnější více, než je pro mne příjemné.

Typ 3

 Zjišť'uji, že ostatní se zdráhají se ke mně přiblížit tak, jak bych si přál. Často si dělám starosti s tím, že mě partner doopravdy nemiluje nebo se mnou nebude chtít zůstat. Chtěl bych s druhým člověkem zcela splynout, a tato touha někdy lidi zastraší.

[John Bowlby: attachment]

- J. Bowlby: psychoanalytik se zájmem o etologii
- „*silné citové pouto mezi rodičem a dítětem nelze nahradit*“
- Pozorování chování dětí, které byly 1x týdně navštěvovány v nemocnici matkou
- Fáze reakce dítěte:
- **Protestování** (pláč, křik...)
- **Zoufalství** (fňukání a apatie)
- **Odpoutání** (odcizení se rodičům, ale družnost s ostatními lidmi)
- Nejpodstatnější výzkumy provedla Mary Ainsworthová

M. Ainsworthová: výzkumy na univerzitě Johna Hopkinse

- Páry **matka-dítě**
- Prostředí: herna
- Dítě zkoumá hračky, hraje si
- Matka odejde, a přijde **cizí osoba**, která povzbuzuje dítě, aby si hrálo
- Matka poté opět vstoupí, opakuje se to
- „**nepatrná odloučení**“ umožnila popsat varianty reakce dětí:
- Typologie ***jisté dítě, vyhýbavé dítě, úzkostné dítě*** (otázkou je úloha temperamentu: viz Buss a Plomin)

[Jisté dítě]

- U Ainsworthové: po odchodu matky si chvíli přestalo hrát, k cizí osobě se chovalo přátelsky, nechalo se opět přesvědčit ke hře, jak se matka vrátila, vítalo ji, nechalo se rychle utiшит
- Tento způsob chování může být přenášen i do vztahů v dospělosti (viz Seligman, 2003, str. 232-233): jistí lidé jsou i v manželství spokojenější, dokáží poskytovat partnerovi podporu bez kompulze úzkostných

[Vyhýbavé dítě]

- U Ainsworthové: hraje si, když je matka v místnosti, ale příliš s ní nekomunikuje; když matka odejde, dítě to příliš nerozruší, a k cizí osobě se chová podobně jako k matce (někdy je dokonce vstřícnější). Když se matka vrátí, dítě ji ignoruje, někdy se dokonce odvrátí.

[Úzkostné (rezistentní) dítě]

- U Ainsworthové: Nejsou schopny matku využít jako základny pro bezpečnou exploraci okolí, před odloučením se matky těsně drží, jsou mrzuté, když odejde. Cizí osoba je neutěší, a když se matka vrátí, zlostně se od ní odvrátí.

[Hazanová a Shaver:]

- Bowlby a Ainsworthová nezkoumali pouze chování, jímž se připoutání k matce projevuje
- Zkoumali i pocit lásky (jak miluji a dokážu být milován)
- Jak se v raném dětství chováme k matce, tak se v intimních vztazích můžeme chovat po celý život (daný model však není rigidní): projevuje se zvl. v **manželství**

T. Millon: bio-psycho- sociální teorie

DEPRIVACE nebo
SUPERSATURACE

x

VÝVOJOVÁ
PŘIPRAVENOST CNS =

SPECIFICKÉ
CHARAKTERISTIKY
OSOBNOSTI

Deprivace

- *Komplexní a dlouhodobý nedostatek žádoucích formativních podnětů (v oblasti senzorické, intelektové, sociální, citové či motorické a řečové) vyvolává stav frustrace a poruchy tempa i kvality vývoje*
- Krátkodobé přerušování uspokojování potřeb vede ke zvýšení aktivace (+ nárůst úzkosti, emotivity), při dalším neuspokojování se objevuje vyhasnutí potřeb, apatie a necitlivost

Supersaturace

- Přetěžování podněty, které jsou časově, kvantitativně, věkově či sociálně nepřiměřené
- Osobnost následně se uzavírá vůči některým podnětům
- Osobnost se v reakci na supersaturaci může také orientovat na povrchní uspokojování nároků bez vnitřní identifikace

Reakce na deprivaci/supersaturaci

- O reakci na deprivaci/supersaturaci rozhodují také:
- *Struktura temperamentu*
- *Úroveň intelektu*
- *Životní verva a vitalita*

Riemannova koncepce 4 forem strachu

- Paralela s analytickým popisem fixací ve stádiích vývoje libida (např. nutkavá osobnost vykazuje četné znaky anální fixace, depresivní orální fixace atd.)
- Strach ze sebeodevzdání, prožívaný jako ztráta já, závislost – **schizoidní osobnost**
- Strach ze sebeuskutečnění, prožívaný jako nezajištěnost, izolace – **depresivní osobnost**
- Strach z proměny, prožívaný jako pomíjivost, nejistota – **nutkavá osobnost**
- Strach z nutnosti, prožívaný jako definitivnost, nejistota – **hysterická osobnost**

[Vize zralé osobnosti]

- *„Kdyby existoval někdo, kdo by zpracoval strach z odevzdání se v pravém slova smyslu a kdo by se mohl v milující důvěře otevřít životu a lidem kolem sebe, kdo by se současně odvážil žít svobodným, suverénním způsobem svou individualitu, beze strachu že ztratí všechno, co představovalo ochranu a bezpečí, kdo by byl dále přijal strach z pomíjivosti, a přesto by dokázal plodně a smysluplně utvářet cestu svého života, a kdo by nakonec na sebe vzal řád a zákony našeho světa s vědomím jejich nutnosti a nevyhnutelnosti, beze strachu, že jimi bude příliš omezen ve své svobodě. Kdyby existoval takový člověk, museli bychom mu bezpochyby přisoudit nejvyšší zralost a lidskost.“ (str. 198-199)*

Schizoidní osobnost

- vitální impulzy odštěpeny od citového života
- rozdíl ve zralosti mezi racionalitou a emocionalitou (chybí „střední tóny“, zná převážně afekty a černobílé hodnocení)
- udržuje málo vztahů k druhým
- snaží se dosáhnout nezávislosti
- nedůvěřivá bdělost, vztahovačnost

Schizoidní osobnost - silné stránky

- autonomie
- suverénní samostatnost a odvaha být sám sebou
- nejméně ze všech omezování dogmaty a tradicemi
- nesentimentální
- internalista + věří ve své schopnosti
- dobře snášejí stárnutí

Schizoidní osobnost: projevy v různých oblastech života

Sny	Etika a morálka	Vychovatel/rodič	Víra	Profese
téma samoty (např. pevnost, hrad, kde žije sám) skluzávání na okraj, hrozí pád zasněžená ledová krajina pevnost, hrad, kde žije sám	Pochybná Málo pocitů viny Egocentrismus Silní-berou nezávislost jako pozitivum Slabí-odstup od reality do vnitřního světa	Poskytují málo lidského tepla Nenadálé reakce Příliš brzy dítě „prohlédnou“ Náklonnost skrývají za posměšnou ironii	Ateismus Demaskování	Teoretické abstraktní obory Přírodovědci, astronomové, fyzici, matem atici, patolog ové, diagnostici (psychotesty) „vylepšené smyslové orgány“

Depresivní osobnost

- **strach stát se svébytným já:** prožívají jako vytržení z bezpečí
- touha po blízkém kontaktu až **splynutí**
- zdůrazňuje druhého, až tím oslabuje sebe, stává se více objektem než subjektem s vlastními přáními (obranou je pocit morální nadřazenosti)
- zdraví: poruchy zažívacího traktu, hltanu, jícnu, žaludku, obezita/hubenost, onemocnění mandlí, tělesné symptomy jako „obrana před přetěžováním“, závislosti všeho druhu...
- pocity viny: můžou souviset s vědomím, že uhýbají před požadavky života
- (závist, bezmocná slabost, zahořklost – nenávist – vina: ideologie skromnosti, nenáročnosti, pokory, smířlivosti)
- **Silné stránky:**
- Vcítění, vřelost, soucit, dobromyslnost, schopnost odpouštět, hluboká zbožnost, schopnost vytrvat a hodně vydržet, vděčnost

Stupně závažnosti depresivních rysů

- Hlubavost, rozjímavost – tichý introvert – skromnost, plachost – zábrany v požadování a sebeprosazování – pohodlnost, receptivní pasivita – pasivní postoje očekávání (očekávání zahálčivého života- beznaděj – deprese- melancholie

Depresivní osobnost: projevy v různých oblastech života

Sny	Etika a morálka	Vychovatel/rodič	Víra/náboženství	Povolání
<ul style="list-style-type: none"> Jídlo – často spojené se zklamáním, s rezignací Zloději, piráti – zde se zobrazuje potlačená potřeba získávat 	<ul style="list-style-type: none"> Zákazy + nařízení berou příliš doslova Odříkání, odpírání, oběť, askeze: i jako prostředek, jak uniknout světu a konfrontaci s ním 	<ul style="list-style-type: none"> Chtějí dítě chápat, citliví Můžou dítěti bránit v osamostatnění Příliš těsná vazba 	<ul style="list-style-type: none"> Myšlenka spasení, vysvobození, odpuštění viny Buddhismus: zřeknutí se světa Zřeknutí se vl. vůle v nesprávně pochopené pokoře Náboženské bludy + spásitelský blud U zdravých s depresivními rysy: niternost, hloubka, mystické prožitky 	<ul style="list-style-type: none"> Mateřsky pečovatelské činnosti: sociální, pečovatelské, lékařské, psychoterapeutické činnosti Povolání jako poslání Zahradník, hajný, hostinský

Nutkavá osobnost

- **strach ze změny**, snaha o kontrolu, stálost
- úzkostlivé dodržování nařízení, předpisů
- zvyky, rituály (pokud prospěšné, šetří čas a energii)
- příčina: dítě expanzivně motorické, umíněné – odpor rodičů, zákazy (nejvíce zákazů již na začátku vzniku emoce: dítě se tak učí potlačovat afekt, ještě než nastane)
- váhavost
- dráždí je odchylky od normy – pedanterie
- perfekcionismus, netolerance vůči druhým
- **kontrola nad chaosem** – jeho spoutání do pravidel, zákonů
- potlačování – vše držet pod pokličkou (maličkost ukazuje, že vše není pod kontrolou)
- vytěsnění živých impulzů: agresivních, afektivních, sexuálních
- základní ladění spíše vážné, snaží se o objektivnost
- v citech spíše zdrženlivý, ale stálý v lásce
- uchovávání tradic – opora společnosti

Nutkavá osobnost: silné stránky

- Stabilita, schopnost ledačos unést, vytrvalost + svědomitost, snaživost, pílě, cílevědomost, schopnost plánovat, důkladnost, houževnatost, smysl pro realitu

Stupně závažnosti nutkavých příznaků

- **při silnější vitalitě:** věcní, svědomití, spolehliví lidé – suchopární – snaživci – nepoučitelní umíněnci a kverulanti – tyrani – nemocní nutkavou neurózou – katatonici
- **při slabší vitalitě:** nenápadně přizpůsobiví – pedanti a št'ouralové – pochlebník a vytrvalý patolízal – asketický hypochondr – nutkavá neuróza

Nutkavá osobnost: projevy v různých oblastech života

Sny	Stárnutí	Vychovatel/rodič	Víra/náboženství	Povolání
<ul style="list-style-type: none"> • Skromné, bezbarvé, méně sní, sny si hůře pamatují • Mechanické obrazy • Témata trapnosti • Anální témata/souvislost s nácvikem čistoty • Zadržování agrese se projevuje jako živelné katastrofy 	<ul style="list-style-type: none"> • Těžké • Chce být považován za nenahraditelného • Hypochondrické rysy, úzkostné sebezpozorování • Fanatismus v oblasti zdraví • Stáří někdy chápou jako slabost 	<ul style="list-style-type: none"> • Spolehlivý, důsledný, zodpovědný • Kladou důraz na hodnoty, poskytují oporu a vedení • Málo flexibilní • Příliš brzy dítě omezují • Důraz na tresty • -sadistická stránka • Nejprudší konflikty s mladou generací 	<ul style="list-style-type: none"> • Dogmatismus • Ortodoxie • Netolerance k jinověrcům • Bůh jako přísný a mstivý otec • Rituály a obřady • Pověry, magické představy • Lpí na institucích, pravidlech a jejich doslovném plnění (nesnášenlivost, když je řád ohrožen – např. novým objevem) 	<ul style="list-style-type: none"> • Spojena s mocí, profese s potřebou přesnosti, solidnosti, pečlivosti, zodpovědnosti, přehledu • Vytrvalost, důkladnost, trpělivost • Bez výkyvů v pracovním nasazení • Přesné předpisy je zbavují zodpovědnosti a umožňují agresi • Úředník, chirurg, finanční a bankovní úředník, pedagog, duchovní (moralizování), soudce, systematik

Hysterická osobnost

- poznávání neznámého
- zapomínání na svoji vinu – spíše obviňování druhých
- strach z omezení – chtějí si zachovat otevřené možnosti
- denní snění

Hysterická osobnost: silné stránky

- Radost z rizika, ochotný věnovat se novému, pružný, tvárný, živý, oslňující a strhující, temperamentní a spontánní, dobrý společník, optimista, v každém začátku vidí šanci, uvádí do pohybu + otrásá tradicemi a dogmaty, nic nebere příliš vážně (kromě sebe samého), dokáže si užívat života

Stupně závažnosti hysterických příznaků

- Živí, impulzivní lidé se zvýšenou potřebnou uplatnění- narcistická potřeba potvrzení a potřeba být středem pozornosti – otcovy dcerušky a matčini synáčkové, kteří se nevymanili z rodinného románu – hysterická falešnost, přehrávání role + útěk před realitou – věčné holky a jinoši – osobnosti, které nenávidí muže nebo ženy a které neakceptují roli danou pohlavím – „kastrující“ ženy a „don Juani“ s nenávisí k ženám-fobie – těžké hysterické obrazy nemocí s tělesnými a duševními symptomy (nebývají vázány na žádný orgánový systém, postiženy zvl. končetiny)

Hysterická osobnost: projevy v různých oblastech života

Sny	Etika	Vychovatel/rodič	Víra/náboženství	Povolání
<ul style="list-style-type: none"> • Naivní forma, iluzorní • Barevné, pestré, živé • Hotová řešení problémů- např. člověk v bezvýchodné situaci umí létat • Obtížné úkoly za něj provádějí jiné osoby • Vytěšňovaná úzkost se projevuje jako ztrácení půdy pod nohama (např. člověk stojící nad propastí) 	<ul style="list-style-type: none"> • Naivně nezávazné postoje relativizace • Protiútok při kritice 	<ul style="list-style-type: none"> • Dokáže nadchnout, strhnout • Sugestivní, umí přesvědčit • Spontánní spíše než pravidelné projevy citů • Neurčité sliby do vzdálenější budoucnosti • Dítě intimně „vážou“ a odstrkují • Snaha vychovávat „ukázkové dítě“ 	<ul style="list-style-type: none"> • Zdání důležitější než opravdovost • Nezávazná víra z pragmatismu • Osobní Bůh ve smyslu dobrotivého Otce, který má nejraději je: „a to se musí projevit“ • Přísliby spásy-naivní, nezralí, věří slibům zázračné pomoci bez námahy • Členy sekt – potřeba senzace <p>Život po smrti (typicky: spiritismus)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Osobní nasazení, pružné reagování na daný okamžik • Obratnost, schopnost navazovat kontakty, přizpůsobivost • Reprezentování, hodnosti a funkce • Orientace na publikum • Tělesné přednosti a šarm: modelky, obchodní jednatelé, cestovní ruch • Silná představitost a fantazie, schopnost exprese - herectví

OPD – Operacionalizovaná psychodynamická diagnostika

- Nemoc a předpoklady léčby
- Vztahy
- Konflikty
- Psychická struktura

OPD Osa 1: Nemoc a předpoklady léčby

- *Stupeň onemocnění*
- *Subjektivní poškození pacienta*
- *Sekundární zisk z nemoci*
- *Tlak utrpení*
- *Motivace k psychoterapii*
- *Existence sociální podpory (rodina, společnost, kolektiv)*
- *Individuální zdroje*

OPD Osa 2: Vztahy

- Habituální, dysfunkční vztahové vzorce (na základě reprezentace objektu)

OPD Osa 3: Konflikty

- *Závislost x autonomie*
- *Podřízení se x kontrola*
- *Zabezpečení x soběstačnost*
- *Konflikty v oblasti vlastní hodnoty*
- *Konflikty spjaté s nadjád a vinou*
- *Oidipско-sexuální konflikty*
- *Konflikty v oblasti identity*

OPD Osa 4: Psychická struktura

- 6 dimenzí, kt. se člení do 4 odstupňovaných rovin integrace, dimenze jsou:
 - *Pacientova schopnost vnímání sebe*
 - *Řízení sebe*
 - *Obrany*
 - *Objektního vnímání*
 - *Komunikace*
 - *Vazby*

Literatura

- Drapela, V.J. (2003). *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál.
- Prochazka, J.O., Norcross, J.C. (2001). *Psychoterapeutické systémy*. Praha: Grada Publishing.
- Riemann, F. (1999). *Základní formy strachu (Typy lidské osobnosti, jejich vznik, charakteristiky a formy vztahů)*. Praha: Portál.
- Seligman, M. (2003). *Opravdové štěstí*. Praha: Euromedia Group, k.s. – Ikar.
- Smékal, V. (2004). *Pozvání do psychologie osobnosti (Člověk v zrcadle vědomí a jednání)*. Brno: Barrister & Principal.
- Široký, H. (2001). *Meze a obzory psychoanalýzy*. Praha: Triton.